"अग्नीषोमीयपशौ श्रूयते "खादिरे पशुं बध्नाति खादिरं वीर्यकामस्य यूपं कुर्वीत"। अत्र पशुबन्धनाय यूपोविहितः स च नित्यत्वेनावश्यकः यागसाधनत्वात् पशुकामनावतश्च अन्योऽपोविहितः स च कामनाधीनत्वान्नावश्यकः। अत्र संशयः किं काम्य एव खादिरो नित्येऽपि स्यात् उत एकः खादिरः क्रतुपुरुषोभयार्थः उत काम्य एव खादिरो नित्यस्त्वन्यकाष्ठनिर्मित इति। तत्र काम्यनित्यप्रयोगाङ्गता न सम्भवति कामनाधीनत्वेन तस्यानावश्यकत्वात् नित्यस्यावश्यकः नश्चेत्तस्यावश्यकत्वमनावश्यकत्वञ्च सम्भवति विरोधात्। तस्मात् काम्य एव खादिरः नित्यस्यान्यकाष्ठनिर्मितः। तदुक्तं शास्त्रदीपिकायाम् एतदधिकरणीयोदाहरणान्तरे "दध्ना जुहोति दध्नेन्द्रियकामस्येत्यधिकरणे "पूर्वाधिकरणन्यायात् काम्यत्वेन श्रुतं दधि। अनित्यार्थत्वपादेयमतोऽन्यन्नित्यमिष्यताम्"। अन्यद्द्रव्यान्तरं पूर्वाधिकरणन्यायात् प्रागुक्ताय प्रत्ययन्यायात्। माधवाचार्योऽपि "नित्येऽग्निहोत्रे पूर्वाधिकरणन्यायेन दधि न प्रयोक्तव्यं किन्तु अन्यदेव किञ्चित् द्रव्यम् दध्नाच। ननु नित्येऽपि खादिर एव श्रूयते यतो नित्य एकः खादिरः काम्यकाम्यः खादिर इति यूपद्वयं विधीयते अन्यथा नित्ये खादिरत्वाभिधानं व्यर्थं स्यात् तथा च क्व विरोधः येनैकस्योभयार्थत्वे विरोधमाशङ्क्य समाधितमिति चेन्न खादिरेण वीर्यं कर्त्तव्यमित्यर्थकल्पपर्यवसन्नं खादिरत्वाभिधानं व्यर्थमिति तस्मान्नित्ये खादिराविधानात् काम्य एव खादिरः नित्यस्तु काष्ठान्तरेण इति प्राप्ते आह "एकस्य तूभयत्वे संयोगपृथक्त्वम्" सू० संयोगः सम्बन्ध एकस्य खादिरस्य नित्यत्वकाम्यत्वोभयरूपत्वे संयोगस्य पशुबन्धनस्य पृथक्त्वं परस्परनिरपेक्षेण पृथगभिधानं नियामकमिति शेषः। अयमर्थः यदि द्वयोरेकस्य वाक्याङ्गता तदा द्वयोरेववाक्यता स्यात् तु उभयमेव निराकाङ्क्षं तथा हि नित्यवाक्यं यूपस्य पशुबन्धनसम्बन्धे अलौकिकं किमपि नापेक्षते पशुबन्धनदृष्टफलत्वात् काम्यवाक्यमपि तद्वत्सम्बन्धं किमपि प्रमाणं नापेक्षते सन्निधानादेवात्रपशुलाभे हि तथा स्यात् पृथक्पृथक् संयोगस्य निरपेक्षेण वाक्यद्वयेनाभिधानात् कामनासम्बन्धे च खादिरं दृष्टफलहारा क्रतोरुपकरिष्यति पुरुषस्य वीर्यमपावश्यति। किन्त्वयं विशेषः कामनासम्बन्धे तत्सम्बन्धकारेण पुरुषायत्तत्वभावेन च कल्प्यं इति। तदुक्तम् "द्वयोरेकस्य वाक्याङ्गा भवेद् यदि तयोस्ततः। प्रकल्प्ये तैकवाक्यत्वं निराकाङ्क्षत्वमेवोभयमिति" तस्माद्भयार्थो खादिरतेति। ननु नित्य एव खादिरोऽस्तु खादिरमित्यादिनाऽस्य प्रशंसार्थं क्रतुस्तुत्यर्थवादोऽस्तु यथा यस्य पर्णमयी जुहूर्भवति न स पापलोकं शृणोति इत्यत्रेति किमेकस्योभयार्थत्वाङ्गीकारेणेति चेन्न तत्र जुहूप्राप्तावपि तन्निष्पादकद्रव्यविशेषाभावात् तत्परिचायकत्वेनैव स्तुत्यर्थवादस्यौचित्यात् न चात्र तथा पूर्ववाक्यत एव खादिरत्वप्राप्तौ पुनः खादिरपदाभ्यासेनान्यस्य वीर्यसामर्थ्यकत्वबोधनेनैकप्रयोजनकत्वात्। एवं दध्ना जुहोति दध्नेन्द्रियकामस्य जुहूवादित्वादावपि उभयार्थता दध्नो बोध्या उभयत्र दध्नः वीर्यत्वात्"।

संयोगविरुद्ध न० संयोगेन विरुद्धम्। द्रव्यान्तरसंयोगेन विरुद्धगुणान्वये द्रव्यभेदे तत्र राजवल्लभेन दर्शितं यथा "शाकाम्लपलपिण्याककुलत्थलवणामिषैः। करीरदधिमाषैश्च प्रायः क्षीरं विरुध्यते। प्राणहारी तु कारोतो करिहालवणैः स्मृतः। करीरैश्चानलैर्दृष्टं विषं नायूरमामिषम्। वराहवसया दृष्टा बलाका तु करम्भकम्। संयुक्ता सैव वारुण्या कृष्णमाषैश्च विरुध्यते। अविं कृष्णमशाकेन मत्स्यतैलैः कपोतं लाजैः। नाडैरिक्षुविकारांश्च काञ्जिकैस्तिलशस्कुलीम्। कपोतः सार्षपे दृष्टो हतं कांस्ये दयाहिमम्। विषं हतसमं क्षौद्रं मधुना गगनाम्बु च। मूलकं माषसूपेन मधुना च न भक्षयेत्। एकत्र सर्वमांसानि विरुध्यन्ते परस्परम्। रात्रौ भ्रमरीसर्पदष्टोदराणां विस्फोटिनोन्मादभगन्दराणाम्। मूर्च्छामदाज्ञानगतप्रहाणां पाण्डुत्वयक्ष्माऽऽमविषस्य चैव किलासकुष्ठप्रहणीगदानां शोषातिसारज्वरपीनसानाम्। सन्तानदोषस्य तथैव लूतोर्विरुद्धमन्नं प्रवदन्ति चेह्नम्। विरुद्धाहारजान् रोगान् विनिहन्ति विरेचनम्। वमनं शमनं वापि पूर्वं वा हितसेवनम्"।

संयोजन न० सम्+युज-णिच्-आधारादौ ल्युट्। १मैथुने हारा०। २सम्यग्योजने च। [नरेण कृतयोजने पदार्थे

संयोजित त्रि० सम्+युज-णिच्-क्त। कृतसेवने पदार्थे।

संरम्भ पु० सम्+रभ-घञ्-सम् च। १कोपे शब्दर०। २आटोपे त्रिका०। ३उत्साहे मेदि० ४वेगे च "कृतदिव्यरम्भमिवाम्बुवाहम्" इति कुमारः। [चिन्तने च।

संराधन न० सम्+राध-ल्युट्। १सम्यक् सेवने २सम्यक्

संराव पु० सम्+रु-घञ्। शब्दे अमरः।